

EL LLEGAT DE COSA ALIENA (COMENTARI A LA SENTÈNCIA DEL TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA DE 23 D'ABRIL DE 2001)

Ana Giménez Costa

*Becària de l'Àrea de Dret Civil
Universitat Rovira i Virgili*

1. ELS FETS OBJECTE DEL PLET I LA SENTÈNCIA DE PRIMERA INSTÀNCIA

A. B. A. era propietari de tres immobles confrontants; de dos d'aquests, n'era el propietari únic, però del tercer només tenia la propietat de les cinc vuitenes parts, i les altres tres vuitenes parts pertanyien a la seva filla C. B. I.

El dia 12 de març de 1969, A. va fer testament, en el qual va llegar la nua propietat dels immobles esmentats a les seves nétes M. C., L. i M. E., i l'usdefruit vitalici d'aquests immobles a la seva filla C. B. I. (mare de les nétes esmentades). A. va morir el dia 27 de gener de 1971, i tant la filla com les nétes van acceptar les atribucions testamentàries, en una escriptura pública de manifestació d'herència, el dia 2 d'abril d'aquell any.

El dia 19 de març de 1993, davant la presència de les quatre drethavents, es va atorgar una escriptura pública en la qual, d'acord amb el testament d'A., es va disposar que les tres nétes eren propietàries, per terceres parts, de la nua propietat de les tres finques esmentades, i que la mare n'era usufructuària vitalícia. En aquesta mateixa escriptura es van agrupar les tres finques registrals en una de sola i, a la vegada, una de les nétes, M. C., va vendre a les seves germanes —L. i M. E.— la seva quota. La filla d'A., C. B. I., va estar present, com diem, en la dita escriptura i va ratificar-ne el contingut sense fer cap protesta ni matisació, tot i que semblava que s'esvaïa el seu dret sobre la nua propietat de les tres vuitenes parts d'una de les finques.

El dia 18 de setembre de 1996, C. B. I. va atorgar testament davant notari, en el qual, a més d'instituir hereves universals per parts iguals les seves filles L. i M. E., va llegar a la primera «el local y el negocio ubicado en el mismo» —local que ocupava només una part de la finca registral resultant de l'agrupació esmentada. A l'altra filla —M. C.—, ja li havia deixat per via d'una donació tot el que li corresponia, segons el que va declarar la mateixa testadora en el seu testament. En el testament no es va fer cap referència a un projecte d'ampliació del local que s'havia iniciat poc abans.

Efectivament, uns mesos abans d'atorgar el seu testament, C. B. I. —que era qui explotava el negoci, amb l'ajuda de la seva filla L.— havia encarregat a un arquitecte un projecte de reforma de l'immoble. En aquest projecte, entre d'altres actuacions, es projectava l'ampliació de la botiga, que fins aleshores només ocupava la planta baixa de la finca, amb la incorporació del soterrani i una part de la primera planta. L'arquitecte va fer el projecte, que va ser visat pel Col·legi d'Arquitectes de Lleida el dia 17 de juliol de 1996, i pocs dies després van començar les obres.

Quan la testadora va morir, el dia 10 de febrer de 1997, les reformes encara no estaven acabades —i les obres d'ampliació del local ni tan sols havien començat—, però les hereves —les filles de la testadora L. i M. E.— van ordenar, al mateix arquitecte i d'acord amb el mateix projecte, la continuació de les obres, que van ser pagades a càrrec de l'actiu hereditari.

El dia 22 de juliol de 1999, M. E. va presentar contra la seva germana L. una demanda per mitjà de la qual sol·licitava la divisió de la cosa comuna —la finca agrupada— i la constitució d'un règim de propietat horitzontal, amb la consegüent adjudicació de les entitats resultants a parts iguals a les dues germanes. La demandada, L., es va oposar que la divisió de la finca inclogués aquelles tres vuitenes parts propietat de la seva mare i va reconvenir demanant que li fos lliurat el llegat del dit local; M. E. va contestar que el llegat només ho era del negoci i, per tant, no comprenia el local on aquest estava ubicat.

El Jutjat de Primera Instància número 8 de Lleida va dictar, el dia 28 d'abril de 2000, una sentència en la qual va estimar parcialment la demanda de M. E. i va ordenar l'extinció del condomini sobre la finca agrupada, de la qual, segons la sentència, les dues germanes eren copropietàries per meitat. La sentència deia que, si bé la mare, C. B. I., havia tingut inicialment la propietat de les tres vuitenes parts d'una de les finques registrals agrupades, a partir precisament de l'atorgament de l'escriptura d'agrupació havia esdevingut només usufructuària vitalícia de la totalitat de les dites finques. En conseqüència, des de la mort de la seva mare, el dret d'usdefruit va quedar extingit i les dues filles, M. E. i L., van esdevenir plenes propietàries de la finca agrupada. Dues circumstàncies sorprenen: una, que no es digui res respecte a l'eficàcia del llegat; l'altra, que es deixi

per a la fase d'execució de la sentència la concreció dels lots, amb la qual cosa queda sense determinar l'extensió de l'objecte llegat.

2. LA SENTÈNCIA DE L'AUDIÈNCIA PROVINCIAL DE LLEIDA

La sentència de primera instància va ser objecte de sengles recursos interposats per L. i per M. E. davant la Secció Segona de l'Audiència Provincial de Lleida. L. va al·legar que no s'havia respectat el prellegat del negoci que li havia fet la seva mare; per la seva banda, M. E. va demanar que es declarés que la mare havia renunciat tàcitament la propietat de les tres vuitenes parts d'una de les finques agrupades.

Pel que fa al tema de la possible renúncia tàcita, l'Audiència va declarar que «si bien es cierto que nada se menciona —en relació amb els drets de propietat de C. B. I.— en tal documento notarial donde exclusivamente se cita el usufructo vitalicio que a su favor grava la finca agrupada en tal acto, también es igualmente cierto que en la escritura pública que se otorga, se manifiesta con total y meridiana claridad que solamente las 5/8 partes de la finca registral [...] eran propiedad de Don A. B. A.». L'Audiència, tot i admetre, en abstracte, la possibilitat de renúncia tàcita, va considerar que del silenci de la mare en l'escriptura d'agrupació de les finques no es podia deduir l'existència d'una renúncia tàcita; la sentència ho va argumentar dient que «las renunciaciones de derechos (art. 6.2º Código Civil) han de ser expresadas de forma expresa, personal, clara y terminante, dentro de un contexto de inequívoca claridad y con actos concluyentes, según reiterada doctrina jurisprudencial». A més, l'Audiència va utilitzar també un segon argument, molt discutible, per a defensar que no hi havia renúncia: que la mare, en el seu testament, va llegar tot el local; d'aquesta circumstància, la sentència en deduïa l'existència d'una voluntat expressa de llegar tota la cosa, incloses les tres vuitenes parts esmentades objecte de la controvèrsia.

En segon lloc, l'Audiència es va ocupar de l'eficàcia del prellegat del negoci i es va plantejar bàsicament dues qüestions. En primer lloc, la determinació de l'objecte llegat. No es discutia la titularitat del negoci com a tal, sinó si el llegat comprenia també el local on materialment es trobava el negoci, a la qual cosa va donar una resposta afirmativa, si bé sense aportar cap argument. I, en segon lloc, la determinació de l'eficàcia del llegat, qüestió que es plantejava atesa l'especificitat d'aquest, donada pel fet que no tot era propietat de la causant. La Sala va aplicar una normativa distinta a cadascuna de les parts en què jurídicament es podia dividir l'objecte llegat. Així, pel que fa a la part de la causant, va dir que «se trata de un legado de cosa propia del testador, por lo que ningún problema plantea que esa

porción sea legada a la legataria, su hija L.». Quant a la part de L., afirma que «por aplicación del art. 288 CS, el legado es ineficaz pues no se puede legar aquello de lo que el legatario ya es propietario (quod nostrum est amplius nostrum fieri non potest)». I, respecte a la porció de M. E., va assenyalar que «le es de aplicación cuanto dispone el art. 285.1º CS, al tratarse de un legado de cosa determinada propia del gravado». Aquest darrer precepte, l'article 285.1 CS, fa dependre l'eficàcia del llegat de la voluntat del testador d'atribuir la cosa a la persona afavorida encara que aquell no formi part de la seva herència. L'Audiència no va tenir cap dubte que aquesta voluntat hi era: «La decisión de la Sra. C. B. I., deducida de forma racional de su propia y demostrada última voluntad testamentaria, es claramente la de atribuir el local del negocio [...] a su hija L.»

En conseqüència, la sentència de l'Audiència Provincial de Lleida va revocar parcialment la sentència d'instància, en admetre la plena validesa del llegat del local on estava establert el negoci, i va ordenar que quedés exclòs de la comunitat de béns. Davant d'aquesta decisió, M. E. va interposar un recurs de casació davant del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC).

3. LA SENTÈNCIA DEL TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA (STSJC) DE 23 D'ABRIL DE 2001

El TSJC va reiterar el criteri de l'Audiència de no admetre l'existència d'una renúncia tàcita de C. B. I. sobre les tres vuitenes parts d'una de les finques: «La interpretació anterior feta per l'Audiència de l'escriptura —assenyala el TSJC— no solament no és absurda, arbitrària o il·lògica, sinó que és correcta.» Per tant, el TSJC va considerar que aquelles tres vuitenes parts pertanyien a C. B. I. en el moment de la seva mort, mentre que la resta del local era propietat de les dues germanes. Així doncs, el tractament que s'havia de donar al llegat no era el de llegat d'una cosa aliena (art. 285 CS), sinó el propi del llegat d'una cosa parcialment pròpia de la testadora, regit per l'article 287 CS. Aquest article limita l'eficàcia del dit llegat a només la part que el testador tenia sobre la cosa, «llevat que resulti clara la voluntat de llegar la cosa enterament», voluntat que el TSJC considera que sí que existeix en aquest cas: «És ben clara la voluntat de la testadora de prellegar a L. el local [...] sencer, perquè malgrat saber la testadora que quasi la integritat de l'immoble agrupat era de les seves filles L. i M. E., va disposar expressament i clara el prellegat del local sencer a favor de L. [...] sense fer cap referència a què llegava específicament la part d'ella.» El TSJC dedueix d'això que queda destruïda la presumpció d'eficàcia parcial de l'article 287 CS i que el llegat s'ha de complir en la seva totalitat, aplicant-hi la regla del darrer incís de l'article 285.1 CS, relatiu al

llegat d'una cosa aliena. El TSJC va dir: «Escau aplicar, per tant, la regla del llegat de cosa totalment aliena de l'art. 285, 1 del CS conforme al qual [el gravat està obligat a adquirir la cosa del tercer i a transmetre-la al legatari], però com que en aquest cas les persones gravades pel prellegat eren la seva mateixa beneficiària (art. 288 CS) i la cohereva M. E., i és tracta endemés d'un llegat d'eficàcia real (cosa que per haver estat declarada per la interlocutòria ferma de l'Audiència de 27 de desembre de 1999, no escau contradir), és clar que L. és propietària del local del prellegat i M. E. no pot pretendre el contrari.»

Ara bé, el TSJC va posar en relleu que, encara que s'hagués considerat que hi havia hagut una renúncia tàcita per part de la mare, el resultat o la solució a la qual s'hauria arribat hauria estat la mateixa. El TSJC va dir: «Si haguéssim pogut interpretar que amb l'escriptura de 1993 la causant havia renunciat tàcitament les seves tres vuitenes parts indivises de la propietat de la [finca] a favor de L. i M. E., llavors ens trobaríem davant un llegat d'una cosa determinada totalment aliena a la testadora i propietat de les seves hereves L. i M. E., al qual li seria aplicable el mateix art 285 del CS, i M. E., com a cohereva, estaria obligada a lliurar a L. la seva meitat del local del prellegat.»

El TSJC va analitzar també una qüestió que, sorprenentment, no havia estat tractada per l'Audiència: si el llegat del local comprenia també les obres d'ampliació i reforma de l'immoble, que en la seva major part ni tan sols estaven començades quan va morir la testadora. Per tal de resoldre aquesta qüestió, el TSJC va tenir en compte els fets que, en relació amb les dites obres, van realitzar tant la causant —abans i després d'atorgar testament— com les seves hereves —després de la mort d'aquella—, i va arribar a la conclusió que la testadora volia llegar el local ampliat i reformat. El TSJC es va basar en el fet que aquesta era, com diem, la voluntat de la testadora —«com que la voluntat de la causant és la que ha de prevaler (art. 101 i 110 del CS), haurem de resoldre la disputa sobre l'extensió i la configuració del local del llegat a favor de les que reflecteix el plànol del foli 107» (on consta l'ampliació del local)—, i en l'article 300 CS, segons el qual «el llegat d'una finca es fa extensiu a totes les seves construccions, encara que hagin estat fetes amb posterioritat a l'ordenació del llegat», precepte de caràcter interpretatiu que considera que no pot ser obviat.

4. ANÀLISI DELS PRINCIPALS PROBLEMES JURÍDICS QUE ES PLANTEGEN EN EL PLET

Com s'ha pogut veure, els principals problemes jurídics que es plantegen en el plet són tres: en primer lloc, si es pot considerar que la causant havia renunciat tàcitament a una part de l'immoble; en segon lloc, la determinació del

tipus de llegat de què es tracta i el règim jurídic que li és aplicable; i, finalment, l'extensió de l'objecte llegat, concretament pel que fa a les obres d'ampliació i de millora projectades.

Però, abans d'entrar en l'anàlisi d'aquestes tres qüestions, val la pena fer notar que la demanda que va donar origen a aquest plet va ser presentada per M. E., i en aquesta exercitava l'*actio communi dividundo*. La jurisprudència ha admès la possibilitat d'instar directament l'acció de divisió en lloc de l'acció de partició d'herència (art. 45 CS) només en el cas que el cabal hereditari estigui format per un bé únic —en el present cas, aquest bé únic és el que va resultar de l'agrupació de les tres finques esmentades— i sempre que no consti l'existència de creditors de l'herència.¹

4.1. LA RENÚNCIA TÀCITA

La renúncia, entesa com a declaració unilateral de voluntat per la qual una persona fa deixament de la seva titularitat d'un dret subjectiu sense transmetre'l a una altra persona, no està sotmesa a cap requisit especial de forma. Per tant, la renúncia pot ser expressa i tàcita o implícita.²

Segons una reiterada jurisprudència,³ la renúncia de drets, encara que es faci de manera tàcita, ha de ser clara, terminant i inequívoca, i ha d'expressar indiscutiblement una voluntat de renunciar. És a dir, la renúncia no es pot deduir d'expressions o actes amb un significat dubtós, sinó que s'ha de deduir d'actes concloents que demostrin una voluntat de renunciar.

1. Així ho han posat en relleu, entre d'altres, la STSJC de 15 de febrer de 1996 (RJ 7276) i la Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona (SAPB) de 9 de setembre de 1996 (RJ 61).

2. Antonio CABANILLAS SÁNCHEZ, a ALBALADEJO i DÍAZ ALABART (coord.), *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*, tom 1, vol. 1, art. 6, 2a edició, Madrid, Revista de Derecho Privado, 1992, p. 738-739.

3. Entre d'altres, es poden consultar les sentències següents: sentència del Tribunal Suprem (STS) de 26 de setembre de 1983 (RJ 4680), que estableix que en cap cas es pot presumir la renúncia; STS de 5 de març de 1991 (RJ 1718), en relació amb els requisits necessaris per tal que hi hagi renúncia, i STS de 22 de febrer de 1994 (RJ1109), en relació amb els tipus de fets i conductes que poden suposar una renúncia tàcita: «A estos corolarios no es obstáculo la doctrina de esta Sala sobre las cualidades que deben poseer las renunciaciones, ya que no puede interpretarse de manera que sólo sean válidas las que se hagan con palabras prácticamente sacramentales. Es posible inferirlas o deducirlas de hechos, actos o conductas que han de llevar rectamente, sin duda alguna, a darles la significación de renunciaciones, y esto es lo que acontece en el caso litigioso [...]» Així mateix, vegeu Antonio GULLÓN BALLESTEROS, a PAZ-ARES, Díez-PICAZO, BERCOVITZ i SALVADOR CODERCH (coord.), *Comentarios del Código civil*, tom 1, art. 6, Madrid, Ministerio de Justicia, 1993, p. 35, i Antonio CABANILLAS SÁNCHEZ, a ALBALADEJO i DÍAZ ALABART (coord.), *Comentarios*, p. 753-754.

Si apliquem aquesta doctrina als fets narrats, es planteja la qüestió de si el silenci de la senyora C. B. I. durant l'atorgament de l'escriptura esmentada de compravenda i agrupació és suficient per a considerar que va renunciar tàcitament a la part que li corresponia d'una de les finques agrupades.

Va quedar provat que la senyora C. B. I. va ser present a l'atorgament de l'escriptura. La senyora C. B. I., d'una banda, era propietària de les tres vuitenes parts de la finca registral número [...], i, de l'altra i en virtut del testament del seu pare, A., era usufructuària de les finques número [...] i [...] i de les altres cinc vuitenes parts de la primera de les finques esmentades. Això no obstant, en l'escriptura d'agrupació només es va fer constar la seva qualitat d'usufructuària de la totalitat de la finca agrupada, però no es va establir res sobre el seu dret de propietat esmentat, atès que les úniques que constaven com a propietàries eren les seves filles.

Cal tenir en compte, però, que l'escriptura d'agrupació es remetia a una altra escriptura anterior, la de 2 d'abril de 1971 —d'acceptació i manifestació d'herència—, en la qual es deia amb tota claredat que només cinc vuitenes parts de la finca registral número [...] pertanyien a A. D'aquesta remissió expressa i del fet que no es fes menció de cap acte dispositiu respecte a les tres vuitenes parts restants de la dita finca registral, es pot deduir que no es va produir cap canvi de titularitat i, consegüentment, que existia un error en l'escriptura d'agrupació esmentada.

El fet que C. B. I. fos present a l'atorgament de l'escriptura d'agrupació i no manifestés cap protesta en relació amb el contingut d'aquesta, no és una conducta prou conclouent i inequívoca perquè pugui ser jurídicament qualificada de *renúncia tàcita*, d'acord amb els requisits que per a aquesta exigeix una consolidada doctrina jurisprudencial. Si bé és cert que C. B. I. va concórrer a l'atorgament d'una escriptura en la qual no es mencionen els seus drets sobre les tres vuitenes parts esmentades, del seu simple silenci no es pot deduir una voluntat de renunciar aquella part, renúncia que, sigui quina sigui la seva forma, hauria d'haver constatat d'una manera clara.

Així doncs, tal com van declarar les sentències de l'Audiència i el TSJC, el simple silenci no pot equivaler a una renúncia tàcita; no es pot donar al silenci una eficàcia dispositiva. Ara bé, el fet de guardar silenci sí que podria haver estat al·legat com un indici de prova d'un acte dispositiu anterior. És a dir, si bé el silenci per si mateix no constitueix un acte dispositiu, com és la renúncia, sí que pot ser utilitzat com a mitjà de prova d'una disposició anterior no documentada.

4.2. L'EFICÀCIA DEL LLEGAT

La segona qüestió que es planteja és la de l'eficàcia del llegat. Abans que res, convé que ens detinguem en un tema respecte al qual l'Audiència i el TSJC

no fan sinó breus consideracions: si el llegat es referia només al negoci o si es referia també al local on aquest es trobava ubicat. En el testament es disposa que C. B. I. llega a la seva filla L. «el local y el negocio ubicado en el mismo dedicado a [...]». Es tracta d'un llegat que comprèn dos objectes ben diferenciats: d'una banda, la base física del negoci, és a dir, el local situat als baixos de l'immoble, i, de l'altra, el mateix negoci. Mentre que, pel que fa al primer objecte, és discutible si C. B. I. tenia una quota en l'immoble que es podria traduir en una petita part de la propietat del local, o només n'era usufructuària, pel que fa al segon quedava clar que la testadora era la titular única del negoci.

Així doncs, els dos objectes del llegat es tradueixen en dos règims diferents. El llegat del negoci és un llegat d'una cosa pròpia, al qual s'ha d'aplicar el règim general dels articles 252 i següents CS, de manera que, d'acord amb el prellegat que es fa en el testament de C. B. I., correspon a la seva filla L. En canvi, el llegat del local és un llegat d'una cosa totalment o parcialment aliena —cosa que depèn de si es considera que la testadora conservava o no una petita part de la propietat de l'immoble—, al qual s'ha d'aplicar el règim dels articles 285 o 287 CS. Si, com s'ha dit abans, considerem que no hi ha hagut renúncia per part de C. B. I., hem de concloure que estem davant d'un llegat d'una cosa en part pròpia de la testadora i en part aliena, llegat que es regeix per l'article 287 CS i el règim del qual ha de ser el que analitzarem tot seguit.

Al llegat del local és aplicable, com diem, l'article 287 CS, precepte que considera precisament el llegat d'una cosa que el testador, tot i no tenir-ne la plenitud de drets, llega en la seva totalitat, sense fer cap reserva en relació amb la part que li pertany. La solució que dona l'article esmentat és considerar que «el llegat és eficaç únicament respecte a aquesta part o aquest dret, llevat que resulti clara la voluntat de llegar la cosa enterament». Així doncs, aplicant aquesta regla al supòsit que ens ocupa, la conseqüència seria que el llegat només valdria en relació amb la petita part que tenia la testadora en la propietat de l'immoble, tret que es demostrés la *clara voluntat* de C. B. I. de llegar tot el local. La clau de la qüestió és, en conseqüència, si existeix o no aquesta *clara voluntat*, qüestió especialment delicada, atès que el Codi de successions, a diferència del codi civil espanyol,⁴ no dona cap criteri indicatiu respecte a aquesta ni estableix cap presumpció.

El TSJC entén, com s'ha vist, que sí que existeix la voluntat que el llegat valgui en la seva totalitat, però no dona cap argument general. Com acabem de dir, el Codi de successions tampoc no proporciona cap criteri interpretatiu, com

4. El codi civil espanyol, seguint, com veurem, el criteri romanista, estableix en l'article 861, respecte al llegat d'una cosa aliena, que «[e]l legado de cosa ajena si el testador, al legarla, sabía que lo era, es válido».

si preferís no vincular l'interpret i deixar en cada cas lliure joc a la interpretació de la voluntat del testador, que és la llei de la successió.⁵

Ara bé, tot i que subtilment, sí que el Codi de successions dóna alguna pista respecte a aquesta qüestió. Efectivament, si comparem l'article 285 CS —relatiu al llegat d'una cosa aliena— i l'article 287 CS esmentat —llegat d'una cosa en part pròpia i en part aliena—, observem que l'eficàcia del llegat en allò que no és propi del testador depèn de la voluntat d'aquest: el llegat val quan el testador vol que valgui, encara que no li sigui pròpia tota la cosa llegada. Es parteix de la base de la ineficàcia total del llegat —art. 285 CS— o de l'eficàcia només en la part pròpia del testador —art. 287 CS—, si bé en ambdós casos es deixa la porta oberta a l'eficàcia total del llegat si aquesta era la voluntat del testador. Cal fer notar, però, que si bé l'article 285 CS parla d'una simple voluntat, sense més ni més, del testador, l'article 287 CS exigeix una *clara voluntat* d'aquest. Aquesta subtil diferència té algun tipus de repercussió, o es tracta d'una fórmula merament retòrica i sense cap transcendència pràctica? Davant del silenci del Codi de successions, cal acudir a la tradició jurídica catalana com a element d'interpretació i integració, d'acord amb els articles 1.2 CDCC i 111-2.1 CCCat.

4.2.1. *El llegat d'una cosa aliena en la tradició jurídica*

En la tradició jurídica no hi havia una regulació autònoma del llegat d'una cosa parcialment pròpia del testador, sinó que aquest llegat quedava inclòs dins del règim general del llegat d'una cosa aliena. En el dret romà, aquest llegat es trobava regulat en la Inst. 2,20, 4: «Non solum autem testatoris vel heredis res, sed etiam aliena legari potest, ita, ut heres cogatur redimire eam et praestare, vel, si non potest redimire, aestimationem eius dare. Sed si talis res sit, cuius non est commercium, nec aestimatio eius debetur: sicuti si campum Martium vel basilicas, vel templa, vel quae publico usui destinata sunt, legaverit; nam nullius momenti legatum est. Quod autem diximus, alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat, alienam rem esse, non si ignorabat: forsitan enim, si scisset alienam, non legaste; et ita divus Pius rescripsit. Et verius est, ipsum, qui agit, id est legatarium, probare oportere, scisse alienam rem legare

5. Assenyala Tomàs GIMÉNEZ DUART, a Lluís JOU I MIRABENT (coord.), *Comentarios al Código de sucesiones de Cataluña*, vol. II, Barcelona, Bosch, 1994, art. 287, p. 999: «En la práctica notarial, tratándose de cosas pertenecientes en comunidad romana a ambos cónyuges lo habitual es utilizar la fórmula de *lego la totalidad o la parte que al tiempo de mi fallecimiento me corresponda*, lo cual soluciona el problema pues deja patente que el testador lega la parte o el todo, según sea su titularidad final.»

defunctum, non heredem probare oportere, ignorasse alienam, quia semper necessitas probandi incumbit illi, qui agit.»⁶

La doctrina clàssica catalana va seguir el règim romà. Elias i De Ferrater,⁷ després de dir que «puede el testador legar no solo las cosas propias, sino también las del heredero, del legatario y las ajenas» (art. 4494), van donar un criteri interpretatiu de la voluntat del testador en disposar que «el legado de una cosa ajena solo es válido cuando el testador sabía esta circunstancia» (art. 4495), coneixement que no es presumia, sinó que havia de ser provat pel legatari. En canvi, quan la disposició es feia per error, el llegat no era eficaç: «cuando el testador, procediendo erróneamente, dispone de unos bienes creyéndoles suyos no siéndolos, no existe verdadero legado de cosa ajena ni propia; y por lo tanto, no tienen entonces aplicación [els articles esmentats].»⁸ De la mateixa opinió eren Pella i Forgas⁹ i els avantprojectes privats d'Apèndix, si bé per la via de considerar aplicable el règim del Codi civil, d'inspiració romanista.¹⁰

Borrell i Soler va fer una matisació i, en classificar els llegats en funció de la prestació en què consisteixen, va enquadrar el llegat d'una cosa d'un tercer

6. Ildefonso GARCÍA DEL CORRAL, *Cuerpo del derecho civil romano*, tom I: *Instituta – Digesto*, 1a, 2a i 3a part, Barcelona, Jaime Molinas Editor, 1889 [reedició de Lex Nova], p. 66-67.

7. Josep Antoni ELIAS i Esteve de FERRATER, *Manual de derecho civil vigente en Cataluña*, 3a edició, Madrid i Barcelona, Leocadio López y Juan Llordachs, 1885, p. 751.

8. Josep Antoni ELIAS i Esteve de FERRATER, *Manual de derecho civil*, p. 751, nota (1) a l'article 4494.

9. Josep PELLA i FORGAS, *Código civil de Cataluña: Exposición del derecho catalán comparado con el código civil español*, tom IV, Barcelona, Bosch, 1916-1918, p. 21-22. Aquest autor es remet als articles 861 i 862 CC, que considera «puro derecho romano y por ello vigentes en Cataluña».

10. El projecte Romaní-Trías (Francesc ROMANÍ i PUIGDENGOLAS i Joan de Déu TRIAS i GIRÓ, «Ante-proyecto de apéndice al Código civil para el principado de Cataluña, que presentan a la Comisión especial constituida con arreglo al RD de 24 de abril de 1899», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1903, p. 221-222) assenyalava, en el seu article 565, que es consideren «aplicables a las sucesiones reñibles por la ley de Cataluña los artículos del 861 al 864 del Código civil», d'acord amb l'article 565 del mateix projecte. Pel que fa al projecte Permanyer Ayats (Joan PERMANYER i AYATS, *Proyecto de apéndice al Código civil, aprobado por la Comisión de Codificación de Cataluña*, Barcelona, Imprenta de la Casa de la Caridad, 1915, p. 107), reproduceix, en els articles 1008-1014, el contingut dels articles 861-866 CC, amb l'única especialitat que l'article 1008, a més d'incorporar el text de l'article 861 CC, afegeix un criteri per a determinar quan s'entén que l'adquisició de la cosa llegada propietat d'un tercer és impossible. El projecte Almeda-Trías (Joaquín ALMEDA, amb la col·laboració de Martín TRIAS i DOMÉNECH, *Ponencia de ante-proyecto de apéndice del derecho catalán al Código civil*, Barcelona, Imprenta de la Casa de la Caridad, s. d., p. 39-40) tan sols fa una matisació i modifica la redacció de l'article 863 CC, afegint-hi «con la limitación establecida en el art. 864 del Código civil». Pel que fa al projecte de l'Acadèmia (*Proyecto de apéndice del Código civil para Cataluña, elaborado por la Academia de Derecho de Barcelona*, Barcelona, Tipografía La Academia de Serra Hnos. y Rusell, 1896, p. 104-105), guarda silenci sobre aquesta qüestió, per la qual cosa li resulta aplicable supletòriament la regulació del Codi civil.

entre els llegats que per raó de la matèria són de cosa específica, material i singular.¹¹ Va dir que aquest llegat «té eficàcia si el legatari demostra que el testador volia formalment que ell tingués la cosa encara que fos de tercer. Aquesta voluntat no es presum si el testador creia que la cosa era seva; però sí, si la llegà sabent que era aliena». La novetat consisteix a admetre explícitament l'imperi de la voluntat del testador a l'hora de donar eficàcia al llegat d'una cosa aliena, quan diu que també serà vàlid «si, altrament, demostrés el legatari que de totes passades volia el testador que ell adquirís la cosa a títol de llegat».

Quant al llegat d'una cosa parcialment aliena, en el dret romà s'establia, a D.30,5,2: «Cum fundus communis legatus sit non adiecta portione, sed [meum] nominaverit, portionem deberi constat.»¹² Aquesta norma, Elias i De Ferrater la van interpretar en el sentit que aquest llegat «sólo comprende la parte propia del testador».¹³ En aquest mateix sentit, Borrell i Soler considera que el llegat «es presum reduït al dels drets del testador sobre la cosa»,¹⁴ si bé matisa que «si es demostrés que volia llegar-ne el ple domini [...] es regula com a llegat de cosa aliena, quant a l'excés».

4.2.2. *L'eficàcia del llegat del local d'acord amb el règim del Codi de successions*

Es pot veure, doncs, que en aquesta ocasió el recurs a la tradició jurídica no aporta una solució clara. Amb tot, podem treure alguna conclusió important en relació amb el llegat d'una cosa parcialment aliena. D'una banda, que es parteix de la regla general que aquest llegat té eficàcia només respecte a la part pròpia del testador; de l'altra, que no tothom admet la possibilitat que s'estengui a l'excés. Però, en qualsevol cas, s'endevina un criteri més restrictiu que el que se segueix respecte al llegat d'una cosa aliena, que val si el testador sabia que era aliena; en canvi, per tal que valgui el llegat d'una cosa només en part pròpia del testador, en el millor dels casos cal demostrar que es volia llegar el ple domini de la cosa. No n'hi hauria prou que el testador sabés que només tenia una part de la cosa; cal, a més, demostrar la seva voluntat de llegar-la íntegrament.

11. Antoni M. BORRELL I SOLER, *Dret civil vigent a Catalunya*, vol. V: *Successions per causa de mort*, primera part, Barcelona, Impremta de la Casa de la Caritat, 1923, p. 303-315, especialment p. 312.

12. MOMMSEN-KRUEGER, *Corpus Iuris Civilis*, vol. *Primum*, 17a edició, Berlín, Weidmann, 1963, p. 455.

13. Josep Antoni ELIAS i Esteve de FERRATER, *Manual de derecho civil*, p. 752.

14. Antoni M. BORRELL I SOLER, *Dret civil*, p. 303-315, especialment p. 311.

Doncs bé, aquesta idea ha pogut quedar reflectida en el Codi de successions,¹⁵ atès que l'article 287 CS parla de *voluntat clara*, enfront de la simple voluntat de l'article 285 CS. Podem deduir un règim diferent en un i altre articles, que es tradueix en una major o menor severitat a l'hora d'apreciar la voluntat del testador favorable a l'eficàcia total del llegat d'una cosa només en part seva.

Centrant-nos ja en els fets objecte del plet, per tal que valgui el llegat de la part del local que no era de la testadora, cal una *clara voluntat* respecte a això (art. 287 CS). No n'hi ha prou que la testadora conegués que la cosa no era tota seva: cal la dita *clara voluntat*, que ha de provar la legatària. I si dels fets pot arribar a deduir-se que la testadora sabia que la cosa no era seva, no sembla que s'hagi proporcionat una prova clara que volia llegar tot el local, la qual cosa hauria d'implicar la ineficàcia del llegat en la part que no era de la testadora.

Ara bé, considerem que hi ha dos elements decisius que permeten defensar, com ha fet el TSJC, l'eficàcia del llegat. En primer lloc, una suavització de l'estricta règim de l'article 287 CS i l'aplicació de la regla seguida en la tradició jurídica per al llegat d'una cosa aliena, podrien ser propiciades per la consideració, a l'efecte que ens ocupa, del llegat del local com un llegat d'una cosa totalment aliena, a partir de dues circumstàncies: la petita part que tenia la testadora en la cosa i el fet que aquesta petita part podia traduir-se en un dret sobre l'immoble que materialment no recaigués sobre el local que constituïa la base física del negoci. I, en segon lloc, la fórmula utilitzada per la testadora en ordenar el seu llegat, de la qual sembla que es desprèn una *clara voluntat* de llegar la totalitat del local.

Finalment, cal comentar l'afirmació que fa l'Audiència en la seva interlocutòria de 27 de desembre de 1999: «se trata de un legado de eficacia real.» D'acord amb l'article 253 CS, per tal que un llegat tingui eficàcia real, és un requisit de caràcter objectiu que recaigui sobre un bé o un dret determinats i propis del testador. En el present cas, no és que la cosa llegada no fos totalment pròpia de la testadora, sinó que era gairebé tota d'un tercer: les seves filles. Consegüentment, el llegat del local no és d'eficàcia real, sinó d'eficàcia obligacional.

4.3. L'EXTENSIÓ DEL LLEGAT A LES OBRES PROJECTADES

Com s'ha dit, la testadora va encarregar unes obres de reforma i ampliació de l'immoble, les quals, en el moment de la mort d'aquella, gairebé ni havien començat. Abans d'entrar a analitzar el problema de si el llegat del local com-

15. Ni la Compilació de 1960 ni el Projecte de 1955 van fer cap referència a aquesta qüestió.

prenia també la realització de les dites obres, cal fer una breu referència a una qüestió que ni va ser plantejada per les litigants ni va ser comentada per les sentències: si C. B. I., com a usufructuària de la major part del local llegat, podia dur a terme les reformes esmentades.

Les obres que es pretenia dur a terme eren, d'una banda, diverses reformes a la façana i al sostre de l'immoble, i, de l'altra, l'ampliació del local on es trobava el negoci amb la finalitat d'incorporar a aquell el soterrani i part de la primera planta. Mentre que les primeres eren obres de conservació, necessàries per al manteniment de la cosa, que l'usufructuari no només pot fer, sinó que està obligat a dur a terme (art. 487 i 500 CC), les segones sembla que constituïen unes millores útils, que l'usufructuari pot fer sempre que respecti la substància i la forma de la cosa (art. 487 CC).

Ara bé, si l'usufructuari no pot variar ni la identitat de l'objecte, ni el seu estat, ni les seves característiques essencials, en la mesura que aquests paràmetres configuren la substància de la cosa i es converteixen en un element de delimitació de l'activitat discrecional de l'usufructuari, quin és l'abast de la facultat de millorar que té l'usufructuari? La doctrina ha considerat que aquest pot realitzar tota conducta, material o jurídica, que tingui com a objecte augmentar de manera estable i rellevant el valor de la cosa.¹⁶

D'això que s'ha dit deduïm que C. B. I., quan va encarregar les obres d'ampliació del local del negoci, va excedir les facultats que li corresponien com a usufructuària, ja que, si bé és cert que les operacions materials encarregades augmentaven la productivitat i, consegüentment, el valor del negoci, i no afectaven la identitat de la cosa, també ho és que no respectaven el límit de la impossibilitat d'alterar-ne la forma.

Pel que fa a la qüestió de si el llegat tenia per objecte el local del negoci tal com es trobava en el moment en què es va ordenar el prellegat, o si comprenia també la realització de les obres encarregades, sembla clara, per diversos motius, la voluntat de la testadora a favor d'aquesta segona opció. En primer lloc, perquè, quan va llegar el local, si bé les obres encara no havien començat, sí que es trobaven projectades i, per tant, ella partia de la base que es farien de manera imminent. I, en segon lloc, perquè així es dedueix de la literalitat de la clàusula testamentària en la qual ordena el prellegat. El fet que quan va morir la testadora les obres que afectaven materialment el local encara no haguessin començat

16. Vegeu Carlos J. MALUQUER DE MOTES I BERNET, a PAZ-ARES, Díez-PICAZO, BERCOVITZ i SALVADOR CODERCH (coord.), *Comentarios*, p. 1304-1309; i José Antonio DORAL GARCÍA DE PAZOS, a ALBALADEJO i DÍAZ ALABART (coord.), *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*, tom VII, vol. I, art. 487, 2a edició, Madrid, Revista de Derecho Privado, 1992, p. 351-354.

i sí s'haguessin iniciat, en canvi, unes altres petites reformes previstes en el mateix projecte, és una circumstància merament accidental.

L'extensió de l'objecte llegat al local reformat s'ha de basar, doncs, en la voluntat de la testadora, i no en l'aplicació, com fa el TSJC, del règim de l'article 300.1 CS. Aquest precepte no es refereix al cas concret considerat en la sentència —en la qual les obres encara no s'havien realitzat en morir la testadora—, sinó que preveu concretament el supòsit en què aquelles obres ja s'han fet completament i, per tant, són inseparables de l'objecte llegat.¹⁷

17. Respecte al significat d'aquest precepte, vegeu Tomàs GIMÉNEZ DUART, a Lluís JOU I MIRABENT (coord.), *Comentarios*, p. 1021-1023.